

Є.Б. Тихомирова – доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародних комунікацій
та політичного аналізу
факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

МІФИ ТА НАРАТИВИ В КОНТЕКСТІ ЗМІН КЛІМАТУ ЯК ПІДҐРУНТЯ КЛІМАТИЧНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Актуальність зазначеної проблеми обумовлена, по-перше, суспільним інтересом до теми кліматичних змін, що дедалі посилюється з поширенням кліматичної дезінформації, по-друге, занепокоєнням щодо потужного впливу нових наративів на кліматичні дії, по-третє, невеликим масштабом дослідження тематики кліматичної дезінформації в Україні.

Мета дослідження – з'ясувати суть і тенденції розвитку існуючих кліматичних наративів.

Результати дослідження. Порушуючи питання про методи і прийому розвінчування та спростування кліматичної дезінформації, доречно виявити ті змістовно-предметні заперечення, які є в її основі. Так, Європейський кодекс стандартів для незалежних організацій з перевірки фактів (EFCSN) виокремлює серед найважливіших принципів боротьби з міс/дезінформацією необхідність зосередження «на темах, які становлять суспільний інтерес» [1]. Саме тому, коли йдеться про захист від кліматичної дезінформації, потрібно, насамперед, проаналізувати ті міфи і наративи, що є її предметом.

Термін «міф» часто вживають для позначення хибних трактувань, оскільки правдивість міфу не є визначальним критерієм. З іншого боку, поняття наративу, що походить від лат. *narrare* – «розповідати», «пояснювати» – охоплює пов'язані реальні чи вигадані події або факти, подані у різних формах повідомлення, включаючи міфи. Міфами щодо змін клімату ми будемо вважати твердження про різні процеси, що лежать в основі кліматичних змін, пояснюючи походження їх через раціональні або емоційно-чуттєві образи. Переважна частина кліматичних міфів мають дезінформаційну природу.

Як справедливо зазначали американські дослідники *N.Oreskes* і *Erik M.Conway*, у книзі «Великий міф: як американський бізнес навчив нас ненавидіти уряд і любити вільний ринок» «економічні інтереси індустрії викопного палива у запобіганні дії клімату завжди були очевидними; менш зрозумілим є те, як їх камуфлювали. Ніхто ніколи не казав: «Я заперечую зміну клімату, щоб захистити прибутки компаній». Вони казали, що захищають робочі місця, захищають економіку та захищають вільні ринки від «посягань» уряду. Вони казали, що борються за капіталізм і свободу» [2].

На сайті *Skeptical Science* подано найпоширеніші аргументи щодо кліматичної міз/дезінформації. У Таблиці 1 наведені top-10 аргументів із понад 200, що їх виявили науковці сайту, і поширені останнім часом у світовому інформаційному просторі.

Таблиця 1

Топ-10 міфів про глобальне потепління та зміну клімату, відсортованих *Skeptical Science* за популярністю (станом на жовтень 2024 р.)*

№ з/п	Міфи про клімат	Що стверджує наука
1	«Клімат змінився раніше»	Клімат реагує на те, що змушує його змінюватися в той час; люди зараз є домінуючою силою
2	«Це сонце»	За останні 35 років глобального потепління сонце та клімат рухалися в протилежних напрямках
3	«Не погано»	Негативний вплив глобального потепління на сільське господарство, здоров'я та навколишнє середовище значно переважає будь-які позитиви
4	«Немає консенсусу»	97% кліматологів погоджуються, що глобальне потепління спричиняють

		люди
5	«Охолоджується»	Усі показники доводять, що глобальне потепління все ще відбувається
6	«Моделі ненадійні»	Моделі успішно відтворюють температури з 1900 р. в усьому світі – на землі, у повітрі та океані
7	«Температурний запис ненадійний»	Тенденція потепління однакова в сільській місцевості та у містах, виміряна термометрами та супутниками
8	«Тварини і рослини можуть адаптуватися»	Глобальне потепління призведе до масового вимирання видів, що не зможуть адаптуватися за короткий проміжок часу
9	«Не тепліло з 1998 року»	Кожна частина кліматичної системи Землі продовжує нагріватися з 1998 р., а 2015 р. побив температурні рекорди
10	«Антарктида набирає льоду»	Супутники вимірюють, як Антарктида втрачає наземний лід із прискореною швидкістю

* Складено за: [3].

Наративами щодо змін клімату будемо називати судження, які можуть визначати розуміння та оцінки людьми кліматичних процесів та їхніх дійових осіб. Вони відіграють важливу роль у формуванні кліматичної свідомості та сприйнятті людьми подій щодо зміни клімату. Оскільки зміна клімату є глобальною проблемою, ключовими науковими наративами, що впливають на сприйняття цього явища можна вважати такі:

1) зміна клімату призводить до глобального потепління (акцентується увага на важливості зменшення викидів та адаптації до змін);

2. зміна клімату впливає на суспільство та екосистеми (оскільки тут йдеться про наслідки екстремальних погодних явищ, втрати біорізноманіття та змін у здоров'ї людей, цей наратив підкреслює необхідність дій);

3. зміна клімату потребує заходів пом'якшення та адаптації до кліматичних змін (перші спрямовані на зниження викидів, а другі – на пристосування до змін).

Цим наративам, що впливають на наше розуміння та дії щодо зміни клімату, протистоять дезінформаційні наративи про зміну клімату. Зараз уже не йдеться лише про заперечення зміни клімату чи про те, що глобальне потепління не пов'язане з діяльністю людини. Наприклад, у 2021 р. дослідники кількох країн *T. Coan et al.* виявили такі найбільш поширені дезінформаційні кліматичні наративи: «Глобального потепління не відбувається», «Парникові гази людини не викликають глобальне потепління», «Наслідки клімату не погані», «Кліматичні рішення не працюють», «Кліматичний рух/наука ненадійні» [4].

Treen K. M. D. et al. зазначали, що можна ідентифікувати чотири варіанти кліматологічного заперечення: тенденції (суттєвого потепління не відбувається), заперечення приписування (це не антропогенне), заперечення впливу (це не матиме значного негативного впливу на людей або навколишнє середовище) і заперечення консенсусу (серед кліматологів немає єдиної думки щодо антропогенних змін клімату) [5]. На думку *Дж. Кінг*, «багато дезінформації про зміну клімату перейшло від заперечення існування глобального потепління до атак на кліматичні рішення». Тому сьогодні дезінформація про зміну клімату значною мірою направлена саме на рішення, а не на заперечення тих чи інших аспектів кліматичних змін [6].

Розглядаючи таку складову кліматичного ландшафту як наративи щодо клімату, варто звернутися до дослідження «Центру протидії цифровій ненависті». У ньому зазначена певна підміна наративів, тобто «суттєвий зсув від заперечення антропогенної зміни клімату до підриву довіри як до рішень, так і до самої науки». «Старе заперечення» (old denial) було пов'язане з неприйняттям антропогенної зміни клімату, «нове заперечення» (new denial) має на меті підірвати рішення щодо пом'якшення кліматичної кризи та відкласти політичні дії [7, с. 5]. Дослідники виявили п'ять категорій і кілька підкатегорій кліматичних заперечень. У перших двох категоріях – це старе заперечення, в останніх трьох – нове заперечення, зсув до якого відбувався за останні роки, а підкатегорії фактично суперечать науковому консенсусу та антропогенній теорії зміни клімату.

Аналіз отриманих результатів показав, що старе заперечення становить майже у два рази менш тверджень у 2023 р. порівняно з 2018 р. Експерти припускали, що ті, хто заперечує зміну клімату, змінили тактику, оскільки результати глобального потепління та зміни клімату стали очевидними для громадськості. Саме тому і онлайн ресурси повинні оновити свої правила, щоб не відставати від нарративів про нове заперечення. Зокрема, Google має оновити свою політику щодо контенту, що заперечує клімат, щоб відобразити нове заперечення, а захисники клімату повинні використовувати отримані факти як заклик до дії для вирішення проблеми нового заперечення.

Американська авторка кількох книг про кліматичні зміни *Р.Бернс* також звертала увагу на таку підміну нарративів. Вона зазначає, що «оскільки і наука, і відчутні наслідки потепління планети стають незаперечними, дедалі рідше можна натрапити на відверте заперечення клімату. Натомість його замінює те, що експерти з дезінформації називають «кліматичною затримкою» [8]. *Р.Бернс* вважає, що перехід від прямого заперечення зміни клімату призводить до нової стратегії поведінки щодо змін клімату. Приймаючи науку про зміни клімату загалом, ця стратегія прагне відстрочити або перешкодити політичним діям щодо розв'язання цієї проблеми на сучасному етапі. І хоча, на перший погляд, це може виглядати менш шкідливим, ніж заперечення кліматичних змін, однак применшення терміновості питання, підкреслення витрат і викликів вирішення проблеми зміни клімату або просування хибних рішень, що не належним чином усувають основні причини проблеми, може бути шкідливим, як і відверте заперечення клімату, оскільки може призвести до бездіяльності або неадекватних дій щодо зміни клімату.

Р.Бернс зазначає, щоб ефективно подолати кліматичну кризу, важливо ідентифікувати нову тактику відстрочки зміни клімату та прореагувати на неї відповідно. Це вимагає чіткого розуміння науки про зміну клімату і термінової необхідності в діях, а також усвідомлення тактики, яку використовують ті, хто прагне відстрочити або перешкодити кліматичній політиці. Визнаючи кліматичну затримку та слідуючи їй, ми можемо працювати над ефективними та важливими діями для вирішення кліматичної кризи [8].

Кліматичні деніалісти, хоча і визнають існування зміни клімату, але виправдовують бездіяльність або недостатні зусилля. Дехто пропонує зводити дискурси затримки зміни клімату до чотирьох видів: перенаправлення відповідальності, просування нетрансформаційних рішень, підкреслення недоліків або підкорення кліматичним змінам [9].

У сучасних дискусіях про те, які дії мають бути вжиті, ким і як швидко, прихильники кліматичної затримки стверджують про мінімальні дії або дії, вжиті іншими. Вони зосереджують увагу на негативних соціальних наслідках кліматичної політики та сумніваються у можливості її пом'якшення [9].

Висновки. Розвінчання та спростування кліматичної дезінформації потребує розуміння змісту та особливостей міфів та нарративів щодо кліматичних змін. Міфи про зміни клімату мають дезінформаційний характер. Наукові дані вказують на реальність та серйозність глобального потепління та кліматичних змін. Існують наукові та дезінформаційні нарративи, що впливають на розуміння та дії щодо зміни клімату. Дослідники вбачають зсув від заперечення антропогенної зміни клімату до підриву довіри до рішень і науки, а також затримки і уникнення дій щодо проблеми. Вони підкреслюють, що необхідно реагувати на цю затримку та продовжувати діяти у напрямку вирішення кліматичної кризи.

Джерела і література

1. The code's standards. EFCSN. URL: <https://efcsn.com/code-of-standards/>.
2. Oreskes Naomi, Conway Erik M. (2023). The Big Myth How American Business Taught Us to Loathe Government and Love the Free Market. Quoted for: Horne Steve. (2023) How the electric power industry created one of the «biggest» propaganda campaigns in US history. The new book «The Great Myth» examines the roots of the ideology of

«market fundamentalism». URL: <https://www.desmog.com/2023/02/21/oreskes-conway-the-big-myth-free-market-capitalism-climate-change-mont-pelerin-society/>.

3. Skeptic Arguments. URL: <https://skepticalscience.com/argument.php?f=percentage>.

4. Coan, Travis, et al. (2021). Computer-assisted Detection and Classification of Misinformation About Climate Change. SocArXiv, 9 Mar. 2021. URL: <https://osf.io/preprints/socarxiv/crxfm>.

5. Treen K. M. D. et al. Online misinformation about climate change. Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, vol. 11, no. 5, Oct. 2020. URL: <https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/wcc.665>.

6. Disinformation about climate change is largely focused on solutions, not denying global warming. (2023). URL: <https://www.isdglobal.org/isd-in-the-news/disinformation-around-climate-change-largely-targeting-solutions-not-denying-global-warming/>.

7. The New Climate Denial. 56 p. (2024). URL: https://counterhate.com/wp-content/uploads/2024/01/CCDH-The-New-Climate-Denial_FINAL.pdf.

8. Burns Rebecca. (2024). Climate-Science Deniers, Right-Wing Think Tanks, and Fossil Fuel Shills Are Plotting Against the Clean Energy Transition. URL: <https://www.desmog.com/2024/03/16/climate-denial-marc-morano-droz-wind-energy-whale-deaths-solar/>.

9. Lamb W. Et. al. (2020). Discourses of climate delay. URL: <https://doi.org/10.1017/sus.2020.13>.